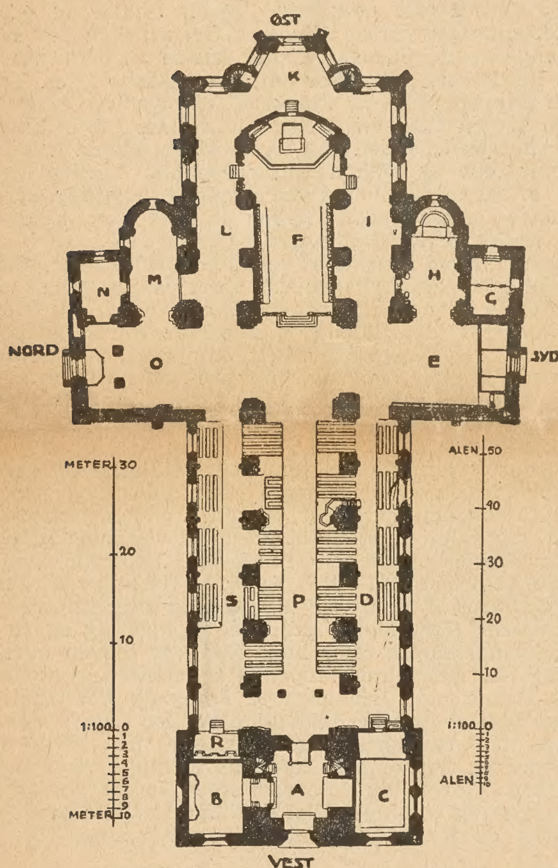
AARHUS DOMKIRKE

KORTFATTET VEJLEDNING FOR BESØGENDE

A. Vaabenhus
B. Marselis' Kapel
C. Landemodesalen
D. Søndre Sideskib
E. Søndre Korsfløj
F. Højkoret
G. Romanske Kapeller
H. — —
I. Søndre Koromgang
K. Sakristiet
L. Nordre Koromgang
M. Sehesteds Kapel
N. Lindenovs Kapel
O. Nordre Korsfløj
P. Midtskibet
R. Laurids Ebbesens Kapel
S. Nordre Sideskib

Pris: 50 ØRE

DOMKIRKENS HISTORIE

I de Fraadstensmure, der endnu staar tilbage i den nuværende *Frue Kirke,* har vi Resterne af den tidligere Domkirke i Aarhus. Den nuværende Domkirke blev paabegyndt i Aaret 1201 af Absalons nære Frænde, Aarhusbispen *Peder Vognsen,* og det blev en treskibet, romansk Kirke med ualmindelig langt Tværskib. Materialet var røde, tildels riflede Munkesten med prydende grøn- og sortglaserede Skifter paa flere Steder udvendig, ligesom Sokler og Dørindramninger var af tilhuggen Granit. Som ved saa mange store, romanske Kirker skulde der ogsaa være to Vesttaarne, men hvor højt man naaede i den første Byggeperiode, er vanskeligt at paavise. Opførelsen af den store Kirke tog Tid, og der gik et halvt Aarhundrede, inden den første Messe kunde holdes. I det 14de og 15de Aarhundrede blev Kirken, der bl. a. havde lidt meget ved Brand, i betydelig Grad udvidet og ombygget, saa den nu i det væsentlige er en gotisk Kirke. Det svære og høje Vesttaarn blev opført i sidste Halvdel af det 15de Aarhundrede, men i dettes to Sidekapeller kan man endnu spore det nederste af de to romanske Taarnanlæg. Nu blev Midtskibet, Korsfløjene og Sideskibene forhøjet betydeligt, og Koret blev helt ombygget, saa dettes Sideskibe eller Omgange blev ført op i Højde med Højkorets Hvælvinger. Domkirkens Østparti blev derved en Kirkehal af hidtil ukendt Skønhed i Danmark.

Efter Reformationen forsvandt Midlerne til Vedligeholdelsen af den store Kirke. I 1642 slog Lynet ned i Hovedtaarnets Spir, og ved Branden ødelagdes ikke blot Spiret, men det meste af Taarnets Indre, hvor Urværket gik til Grunde og Klokkerne smeltede. I Aarene 1867—1871 og 1877—1882 blev Kirken restaureret af Professor *Walther,* og efter at den af Professor *Kampmann* indledede Opmaaling og Hovedistandsættelse efter hans Død var bleven overdraget til Arkitekten *Mogens Clemmensen,* lykkedes det denne med den sikreste Smag og Forstaaelse ikke blot at føre de forskellige Partier i Kirken tilbage til deres oprindelige Skikkelse, men tillige at bevare en harmonisk Skønhedsvirkning, saa Domkirken i Aarhus nu staar som en af Danmarks skønneste Kirkebygninger. Det er tillige Landets længste Kirke, og til Sammenligning tjener her nogle Tal:

Kirkens Længde 93 m, største indv. Højde 22,5, Vesttaarn 95 m. De tilsvarende Maal er i Københavns Domkirke 82,5 m, 24,5 m, 58 m, i Roskilde Domkirke 83 m, 25 m, 75 m, i Odense 63 m, 20 m, 60 m, Ribe 66 m, 21,5 m, 52 m, Viborg 69,5 m, 16,3 m, 42,2 m og Haderslev Domkirke 49 m, 21,75 m, intet Taarn.

VANDRING GENNEM KIRKEN

(For at passere alt, hvad der er af Interesse, vil det være formaalstjenligt at se det beskrevne i den Orden, hvori det her meddeles, og de enkelte Afsnit har derfor samme Bogstavbetegnelse som foranstaaende Grundplan).

HOVEDINDGANGEN er fra Storetorv, og det nederste Rum i Vesttaarnet er Kirkens *Forhal* eller

»*Vaabenhus*« (A). Oppe paa Væggen ligefor ser man tre tilmurede Vinduer, hvoraf man ser, at Vestgavlen oprindelig har staaet frit. Til venstre ser man gennem en vaabenprydet Sandstensportal ind i

det Rodsteen-Marseliske Kapel (B).

Den hollandske Købmandsslægt *Marselis* kommer i Forbindelse med Danmark under Christian den Fjerde og Frederik den Tredie, og da *Gabriel Marselis* bliver Ejer af Havreballegaard ved Aarhus, forandres denne Ejendoms Navn til Marselisborg. Gabriels Søn, Baron *Constantin Marselis,* købte Begravelsesplads her for sig og sin Hustru. Han døde 1699, og hans Enke, *Elisabeth Carisius,* der ægtede Baron *Peter Rodsteen* til Lerbæk, Elkjær og Langholt, døde i 1706. Hendes »Ligbegængelse« skal have været saare prægtig, og den varede i fulde seks Timer. Baron Peter Rodsteen døde 1714.

Det kostbare Gravmonument af sort, hvidt og flammet Marmor skyldes Billedhuggeren *Thomas Quellinus,* og det giver i sit hele pompøse Arrangement et stærkt Indtryk af Baroktidens Kunstopfattelse. Monumentets tre Hovedfigurer er Constantin Marselis til venstre, i Midten Elisabeth Carisius og til højre Baron Peter Rodsteen.

I Skabene til begge Sider opbevares en Del kostbare gamle Bispekaaber, Messehagler o. lign.

Træder man derefter ind i Kirken, ser man lige for sig det mægtige Midtskib, der langt borte afsluttes af det høje, lyse Kor. I Arkadebuerne til hver Side skimter man gamle Kalkmalerier, og paa Hvælvingskapperne fremtræder ligeledes de oprindelige skønne Dekorationer. Paa hver Side af Indgangsdøren er der mod Væggene opstillet Ligsten over tre Aarhusbisper fra den katolske Tid, til højre Ligstene over *Jens Iversen Lange,* der foruden det store Vesttaarn ogsaa byggede Midtskibets Hvælvinger og indrettede det søndre Taarnkapel (Landemodesalen), og mod Pillen ligeoverfor Stenen over *Ejler Madsen Bølle,* der byggede Hvælvinger over Kirkens Tværskib. Til venstre for Døren er mod Taarnvæggen rejst Ligsten over *Bo Magnussen,* der byggede nordre Taarnkapel (nu det Rodsteen-Marseliske Kapel) og blev begravet dér, og mod Pillen ligeoverfor Stenen over *Mads Lang,* den første lutherske Biskop (Superintendent) i Aarhus.

Gaar man til højre, kommer man til Trappen op til Landemodesalen. Over Døren en interessant *Urskive,* udskaaret i Egetræ og dekoreret med den tidlige Renæssances Farvepragt. Skiven har 24 Taltegn, og foruden Evangelistsymbolerne i Hjørnerne bærer den forneden Bille- og Gyldenstjernevaabnene, hvoraf man kan slutte, at den skyldes Domkirkens sidste katolske Biskop, *Ove Bille,* hvis Moder var af Gyldenstjerneslægten. Den smukt restaurerede Urskive havde oprindelig sin Plads højt oppe paa Vestvæggen, hvor Orglet blev anbragt i 1730.

Landemodesalen (C)

kaldes saaledes, fordi Biskoppen her holder det aarlige Møde, »Landemodet«, med Stiftets Provster. — Som tidligere nævnt er Kapellet, der før Reformationen havde et Maria Alter, opført af Biskop Jens Iversen Lange, der ogsaa ligger begravet her. Paa Væggene Kirkens Samling af Bispebilleder: Fra ven-

stre *Ove Bille* (1520—1536), *Hans Braem* (1691—1713), *Hans Ocksen* (1713—1738), *Poul Mathias Bildsøe* (1764—1777), *Peder Winstrup* (1588—1591), *Jacob Mathiesen* (1645—1660), *Peder Jensen Lodehat* (1386—1395), *Bruun Rasmussen, Thomas Larsen Schiøler* (1916—1931), *Hans Sophus Sørensen* (1907—1916), *Frederik Nielsen* (1905—1907), *Andreas Birch* (1805—1829), *P. H. Mønster* (1829—1830), *I. Paludan-Müller,* Digterens Fader (1830—1845), *Gerhard Peter Brammer* (1845—1881), *Bruun Juul Fog* (1881—1884), *Johs. Clausen* (1884—1905) og *Jørgen Hee* (1714—1788). De to Epitafier paa Nord- og Sydvæggen er over Biskopperne Braem og Ocksen, der ogsaa ligger begravne her.

Søndre Sideskib (D).

Paa Væggen i første Arkadeaabning en smuk lille Sandstenstavle med Ornamenter i Renæssance. Den er over Aarhusslægten Worm (den berømte Oldgransker Ole Worm var en Søn af Borgmester Willum Worm her i Byen) og har Indskriften:

Her stacket, mens lenge der,
tenck derpaa mens du erst her.

Paa Vestvæggen i anden Arkadeaabning et meget interessant Kalkmaleri: Kristus viser sine Vunder. Paa Østvæggen i samme Arkade et lille Epitafium over Familien Worm. Det er Kirkens ældste Epitafium, og det er i Virkeligheden den middelalderlige Fløj-Altertavle, der har været Forbillede her.

I fjerde Arkadeaabning, der ogsaa har Trappen op til Prædikestolen, findes Fremstillinger i Kalkmaleri af de *tolv romerske Sibyller,* samt en Indskrift, der fortæller, at tredie Paaskedag 1499 indviede Biskop *Niels Clausen* her et Alter for den hellige Trefoldighed, Jomfru Maria og den hellige Niels, Bekenderen.

I sidste Arkadeaabnings Østside ser man i Kalkmaleri *St. Mikael som Sjælevejer.* I al sin Naivitet virker den ellers saa smukt malede Fremstilling med Djævlene og Pengesækkene lidt grotesk, men er ellers tydelig nok: Sjælen (fremstillet som det bedende lille Barn) er frelst, dens Hu har ikke staaet til Mammon. I samme Arkadeaabning har Stolestadernes Gavle adelige Vaaben og Indskrifter fra 1587, bl. a. Navnene Mandrup Parsberg og Erik Podebvsk.

Søndre Korsfløj (E).

I denne og den modsatte Korsarm ser man en Række Spor fra Kirkens forskellige Byggeperioder. I Østvæggen en smuk, rundbuet Aabning ind til et romansk Kapel, der giver en Forestilling om Domkirkens oprindelige Udseende, og syd for dette findes der eet til fra samme Tid (G). Dette sidste, der nu bruges som Præsteværelse, har oprindelig været Domkirkens Skatkammer. — Mod Sydvæggen et nyt »Vindfang« med Sandstensudsmykning og interessante Træudskæringer over Dørene. Disse Træskulpturer er de sidste Rester af det gamle Daabskapel, og de har her faaet en smuk Plads. Vestvæggen har i Middelalderen haft en ganske ejendommelig Udsmykning med kolossale Kalkmalerier, hvis Rester fornylig er blevet fremdragne. Over Buen ind til søndre Sideskib ser man Kirkens Værnehelgen, Sct. Clemens med Pavekrone og Anker-

symbolet, der minder om Legendens Beretning om hans Martyrdød, da han af Hedninger blev kastet i Havet, bundet til et Skibsanker. I disse gamle Kalkmalerier er der ofte en Stræben efter at fremstille Tingene, som de virkelig saa ud i de Tider. Man vil saaledes se, at den gotiske Trone, hvorpaa Paven sidder, just har de samme Udskæringer, som vi om lidt vil finde paa en af Højkorets Sidedøre. De næste Billeder har dannet en eller anden stor, samlet Fremstilling, der imidlertid var bleven saa ødelagt ved den senere Anbringelse af et Epitafium, at den kun var bevaret i enkelte Partier. Alligevel viser Sporene foroven i Midten (Glorien om et Barnehoved, Staven med de fremspringende, grønne Grene), at her har man set den hellige Christopher, og til

begge Sider, bedst bevaret til højre, har der været kæmpemæssige Skikkelser i Tidens verdslige Mandsdragt og med 6 m lange Sværd. Ser vi derpaa opad, er der paa Sydvæggen to store Dronningevaaben: Dronning Christines og Dronning Elisabeths, altsaa Kong Hans' og Kristian den Andens Dronninger. Ogsaa Hvælvingerne, der skriver sig fra den sidste Fjerdedel af det femtende Aarhundrede, har interessante Kalkdekorationer, bl. a. ser man et ejendommeligt Billede, hvor den kristne Enfolds Sejr over Djævelens Snedighed er vist ved, at en Flok Gæs klynger en Ræv op i et Træ.

Det førnævnte store Epitafium paa Vestvæggen er over den rige Borgmester *Anders Lydrichsen* (død 1644) og hans Hustru *Maren Clemensdatter*. Ligstenene ved Væggen er (fra venstre Side) over Raadmand *Niels Ibsøn* og Hustru, Magister *Christen Nielsen Foss* (død 1645), Befalingsmand paa Aarhusgaard *Jens Juel* til Alsted (død »under Carlsøe« 1563), *Jørgen Barnekow* til Kjeldrup (død 1567) og Rigsraad *Mandrup Parsbjerg* til Hagesholm (død 1626) og hans Hustru *Ingeborg Juel*. (Det var M. P., der under en Duel med Tyge Brahe »skamferede« dennes Næse).

Søndre Koromgang (I).

Ser man mod Øst hen gennem Kor-Sideskibet, ser man, at Hvælvingerne i dette er ført op i Højde med

Højkorets, og derved fremkommer den før omtalte, her i Danmark saa sjældne Type: Kirkehallen, der her er saa overordentlig smuk. Højkorets Hvælvinger bæres af fire Pillepar, og betragter man disse, ser man let, at de to inderste Par, de vestligste, kun er omdannede Murpartier, medens de to østlige Par er byggede ud i eet og paa en ganske anderledes smuk Maade bærer Hvælvingernes Ribber. Her har altsaa den ligeledes før omtalte Udvidelse mod Øst fundet Sted i det femtende Aarhundrede.

Paa første Pille til venstre Epitafium over Handelsmand *N. M. Storm,* opsat 1659. Paa Kormuren mellem de to første Piller har man afdækket et gammelt Kalkmaleri, der viser Pinseunderet, »da Tunger som af Ild« fordelte sig over Apostlene. Paa det næste Stykke af Kormuren er der afdækket et endnu mere interessant Kalkmaleri, hvor man ser den hellige Messe: Paven knæler for Alteret, og bag ham er der foruden en Kardinal og andre Gejstlige tillige Lægfolk af forskellig Stand, og det har sin store Interesse at se dem iført Datidens Dragter. Øverste Felt med Treenigheden og syngende og musicerende Engle fortæller om Glæden i Himlen, medens nederste Felt viser de grufulde Pinsler, Djævelen tilføjer dem, der har forsømt den hellige Messe. Midt i Gangen fire Fliser over Borgmester *Jørgen Fogh* og hans Hustru *Cathrine Schumacher,* Griffenfelds Søster.

Mod Sydvæggen og oppe paa denne forskellige Ligsten og Epitafier, først en Ligsten over Borger *Kjeld Iversen* (død 1781), over Aabningen ind til det romanske Kapel en Mindetavle i grøn Krans over Skipper *Frants Mortensen.* Den mørke Sten et Stykke oppe paa Væggen er over Sognepræsterne *Thorkild* og *Peter Abildgaard* (døde henholdsvis 1556 og 1564). Lige over for det store Kalkmaleri er mod Væggen opstillet Ligstenen over den fra Kristian den Andens Historie bekendte *Knud Gyldenstjerne* (død 1568) og hans Hustru *Jytte Podebusk* (død 1573). Det første Epitafium paa Sydvæggen er over Borger *Jørgen Heitvinkel,* dernæst et temmelig stort Epitafium over Præsten *Svend Hansen Arboe* (død 1658), og paa Endevæggen et smukt Epitafium over Borger *Peder Saxe* (død 1621). Neden for dette et helt fornøjeligt Kalkmaleri, forestillende Smedenes Helgen, Sct. Eligius. Billedet er udført med en vis Realisme, man ser, at Essen er bygget af røde Sten med hvide Fuger, Gulvet er lagt med Fliser, Værktøj anbragt paa en Hylde, og Helgenen og den grønne Mand med Hesten bærer begge Snabelsko, som de brugtes i det femtende Aarhundrede. Hesten er ved at blive beslaaet, og Helgenen har taget Benet af Hesten, mens Skoen anbringes!

Vi er nu naaet til Pladsen bag Højkoret, Kirkens nuværende Sakristi. Ved Kormuren Ligstenene over Borgerne *Hans Andersen Grønbech* (død 1662), *Mikkel Andersen Wærn* (død 1713), *Gregers Nielsen* (død 1643), *Mikkel Lassen* (død 1709), *Niels Ibsen* (død 1619) og *Jens Madsen* (død 1650). Midt i Gulvet en stor smuk Sten over den næstsidste katolske Biskop i Aarhus, *Niels Clausen* (død 1530) og ikke langt derfra en mindre Sten over Biskop *Peder Hygum* (død 1764) og Hustru. De to Døre i Østvæggen fører ind til Trapperne i de smaa Taarne, og ved Kirkens sidste Istandsættelse afdækkedes og restaureredes de interessante kalkmalede Renæssance Indfatninger om Dørene. Hovedinteressen paa dette

Sted samler sig imidlertid om det mægtige Østvindue, hvis Glasmaleri fangede Opmærksomheden, da man først traadte ind i Kirken og saa op mod Koret. Det er udført i 1926 af den kendte norske Kunstner *Emanuel Vigeland,* en af Europas førende Kunstnere paa Glasmaleriets Omraade. Som Motiv for sit Billede har Vigeland valgt Linien »Livstræet fæsted i Graven Rod« i Grundtvigs Salme »Vær Velkommen, Herrens Aar«. Vi ser nederst Gravlæggelsen, derover den Korsfæstede, og øverst oppe Himmelfarten. Vinduet er med sine 14 m det højeste Glasmaleri i Norden, og naar det ses i de tidlige Formiddagstimer, virker det med samme skønne og stærke Farver som de gamle Mestres Frembringelser, f. Eks. i de franske Katedraler.

Nordre Koromgang (L).

Neden for det høje smalle Vindue i Østvæggen ligger Biskop *Ejler Madsen Bølle* begravet. Hans Ligsten er, som foran nævnt, nu opstillet tæt ved Kirkens Hovedindgang, og han døde i Aaret 1501. Højt oppe, paa Hvælvingskappen over Vinduet, er hans Vaaben afmalet.

Linieskibet, der er ophængt i Koromgangen, er efter Sagnet en Model, som Peter den Store havde bestilt i Holland, men som aldrig kom videre end til Skagen, hvor Skibet, der havde Modellen ombord, strandede, og Modellen blev solgt ved Auktion til nogle Aarhusskippere, der skænkede den til Kirken, hvor den blev ophængt under Kanonsalut. *Gitterdøren* i Kormuren hører til Jørgen Skeels Epitafium og er forfærdiget af Christian den Fjerdes berømte og dygtige Smed, *Caspar Fincke.* Til venstre for Døren en brunrød Sten over to adelige Børn, *Erik Bjørn* og *Birgitte Urne,* der var trolovede allerede som Børn og druknede ved et Forlis under Samsø. Til højre en smuk, blaasort Sten over *Mette Urne* (død 1587).

Til højre for Mette Urnes Sten ser man i Nichen et stort Kalkmaleri paa Kormuren. Det er malet som et Tæppe af dem, hvormed man brugte at »drage« Væggene i gamle Dage, og det har en interessant Fremstilling af *St. Jørgen, der dræber Dragen.* Paa Højen knæler Prinsesse Cleodolinde ved sit lille Lam, i Hulen ser man Dragens Unge. Fra Slottet følger Kongen og Dronningen interesserede Kampen, og en Kartove, der rager ud over Borgens Mur, fortæller, at Billedet maa skrive sig fra det 15de Aarhundrede. Oppe til højre læses da ogsaa Aarstallet 1497.

I Gulvet foran Kalkmaleriet Ligsten over *Peder Jensen Skriver* (død 1771) og hans Hustru *Maren Mogensdatter.* I næste Niche er der paa Kormuren opsat et Dobbeltepitafium over Brødrene *Mikkel Mikkelsen Malling* (død 1701) og *Søren Mikkelsen Malling* (død 1682).

Mod sidste Pille er opsat Ligstenen over »velbestalter Capitain« *Laurits Andersen Holst* (død 1635), der viser denne Officer i en saare martialsk Stilling med den ene Haand paa Kaardefæstet.

Højkoret (F).

Vi kommer nu frem mod Domkirkens fornemste og bedst bevarede Del, der den Dag i Dag giver Beskueren et levende Indtryk af Middelalderens Pragt. I Stedet for den lyse og lette Adskillelse mellem

selve Kirken og Koret, der nu dannes af Messingsøjlerne og den gyldne Gitterdør, var her i Middelalderen et paa Granitsøjler hvilende »Lektorium«, rigt udstyret med Billedskærerarbejde og en Prædikestol. Fra Lektoriet lød Peblingenes Sang, og mulig har der over dette været et kæmpemæssigt Krucifiks, saaledes som det ofte fandtes mellem Kor og Kirke. I 1775 blev Lektoriet nedtaget, og de fire Statuer af Kirkefædrene Ambrosius, Gregorius, Augustinus og Hieronimus, der nu staar oven paa Skranken, er Rester af Lektoriet. Den skønt smedede Indgangsdør til Koret er bekostet i Aaret 1643 af Ridderen *Christen Skeel,* og Messingsøjlerne blev givet til Kirken i Aaret 1697 af Borgmester *Mikkel Mikkelsen Malling* og hans Hustru.

Til hver Side ser man de smukke gamle Kannikestole og midt for den store syvarmede *Malmlysestage,* som Biskop *Niels Clausen* i 1515 skænkede til Kirken.

ALTERTAVLEN er Danmarks betydeligste Minde om det femtende Aarhundredes Kunst. Biskop *Jens Iversen Lange* lod Mesteren *Bernt Notke* fra Lübeck udføre den i 1479. Det er en stor Fløj-Altertavle med en Rigdom af udskaarne Figurer. Men i Fastetiden lukkes Skabene til, saaledes som det fra første Færd har været Skik, og paa de store glatte Flader ser man da Malerier paa Guldgrund, altsammen forestillende Kristi Lidelseshistorie. Paaskemorgen aabnes Tavlen paa ny, og som den da præsenterer sig, beskrives den her.

I Midtskabet ses i Midten den hellige Anna, Jomfru Marias Moder, med Kristusbarnet. Maria staar foran og rækker et Æble mod Barnet. Til venstre for denne Gruppe ser man Kirkens Værnehelgen, den gamle Pave Clemens, og til højre Døberen Johannes' kraftfulde Skikkelse. Paa disse store Figurers Klædedragt og i deres Ansigter, f. Eks i Øjnenes Farver, ser man en Stræben efter Realisme. Billedskærer og Maler har støttet hinanden fortrinligt. Hver enkelt Figur viser Enkeltheder, som Beskueren glæder sig over, og lader man Blikket gaa videre hen over Altertavlen, ser man større og mindre Figurer i Halvhundredtal fylde Tavlen i en saare smuk Opstilling paa Piedestaler og under Baldakiner. Vi ser Apostelfigurerne, der i deres Livfuldhed bringer en til at tænke paa de levende Modeller, Kunstnerne maa have haft, og foroven krones det hele af en spirprydet Opbygning, hvor man ser Kristus krone Maria som Himlens Dronning. Ved Siderne af denne Overdel ses ogsaa Skikkelser, til højre en Engel, der maaske har baaret et Røgelseskar, til venstre en knælende Biskop, maaske Niels Clausen, Giveren af Altertavlens Topstykke. Den hele Indramning med Søjler og rigt forgyldt Snitværk viser, at det er et pragtfuldt Arbejde fra Sengotikens Tid, og man maa glæde sig over, at just denne berømte Altertavle er bleven bevaret til vore Dage.

Til hver Side af Altertavlen ser man Korskabene, der tilføjedes af Biskop Jens Iversens Eftermand *Niels Clausen,* der ogsaa prydede Koret med den førnævnte syvarmede Malmstage foruden den store og skønne Korskranke, Lektoriet, der desværre forsvandt i 1775. Med Hensyn til Pragt ser man, at Korskabene ganske naturligt underordner sig Altertavlen, men alligevel er de smukke med deres Ud-

skæringer, deres Beslag og deres Farver, og paa en værdig Maade støtter de Altertavlen.

Malmstagerne paa Alterbordet blev i Aaret 1790 skænkede til Kirken af Borger og Handelsmand *Casper Nielsen Brandt.* Inden for Gitterlaagerne *Casper Nielsen Brandt,* og de skønne *Sølvstager* blev i 1706 skænkede til Kirken af Baron Peter Rodsteen.

Til højre for Alteret er der ind mod Sydvæggen en *muret Grav,* dækket af en blank sort Sten. Ved en Undersøgelse i 1830 viste det sig, at det var Hvilestedet for Kirkens Grundlægger, Biskop Peder Vognsen (død 1204). I Graven fandtes bl. a. en Blyplade, hvis Indskrift gav ret udførlig Oplysning, og denne Plade er indsat i Muren over Graven.

Over Peder Vognsens Grav ser man Epitafiet over Ridderen *Erik Podebusk* (død 1573) og hans Hustru *Sidsel Oxe* (død 1593). Epitafiet, der er af Marmor og Alabast, synes oprindelig at have været bestemt til som Sarkofag at skulle staa nede paa Gulvet.

Ligeoverfor er Epitafiet over den mægtige Rigsraad *Jørgen Skeel* (død 1631) og hans Hustruer *Christine Lunge* (død 1609) og *Jytte Brock* (død 1640). Smedejernsdøren midt i Monumentet er omtalt foran, og selve Epitafiet, der er af Sandsten, har foroven en Indskriftstavle og tre knælende Skikkelser: Jørgen Skeel og hans Hustruer.

Paa samme Side i Højkoret ser man over Kannikestolene Epitafiet over *Otto Skeel* til Katholm (død 1646) og hans Hustru *Ide Lunge* (død 1671). Indskriften er ejendommelig, da den er affattet paa Jydsk.

Nordre Korsfløj (O)

er ogsaa interessant med Hensyn til de Spor, man der ser fra Domkirkens romanske Periode, f. Eks. de i Østvæggen indbyggede Halvsøjler, der maaske antyder en tidligere Loftshøjde. Oppe paa den ene Hvælving ser man en latinsk Indskrift i to Linier, der fortæller, at »*Aar efter Kristi Byrd af en ubesmittet Jomfru 1487 fuldførte den højbaarne Ejler, Biskop i Aarhus, dette Værk paa samme Tid, som der rasede en heftig Farsot*«.

Gallerierne paa Nordvæggen er ikke fra Kirkens ældste Tid. Den katolske Bispegaard laa Nord for Domkirken og var forbunden med denne ved en Bygning, der lignede Absalonsbuen ved Roskilde Domkirke. »Løngangen« i denne Forbindelsesbygning førte ind paa nederste Galleri. I Krogen til højre under Galleriet ses en lille, rundbuet Dør. Denne fører ind til Taarntrappen i det nu restaurerede Trappetaarn, hvis yderste Halvdel var bleven afbrudt og dækket med en Skalmur. I Korsfløjens Østvæg ser man Aabningerne ind til to Kapeller, yderst

det Sehestedske Kapel (M),

der er et af Kirkens romanske Kapeller (læg Mærke til det nu tillukkede Vindue i Sydvæggen, hvilket fortæller, at Koromgangen indenfor ikke hører Kirkens første Tid til), men efter Reformationen blev Kapellet købt til Begravelsessted af Familien Sehested. Ud mod Koromgangen er det aflukket med en pragtfuld Smedejernsport, og paa den modsatte Væg er der en sort Mindetavle over Kansleren *Christen Thomesen Sehested* (død 1657) og hans Hustru *Mette Rosenkrantz* (død 1644). Over Tavlen ses Æg-

teparrets Dobbeltportræt, malet af *Karel van Mander*. Det næste Kapel, hvis Gitterdør er inde under Galleriet, er

det Lindenovske Kapel (N),

der ligesom det Sehestedske er romansk og mulig var Kirkens oprindelige Sakristi. I Aaret 1637 købte Stiftsbefalingsmanden *Laurits Lindenov* sig her en Gravplads, og Tavlen oppe over Gitterporten fortæller om det Jordegods, hans Hustru skænkede Domkirken til Kapellets bestandige Vedligeholdelse. Senere blev det Genstand for megen Forsømmelse, men nu er det restaureret. Resterne af Epitafiet er opstillet ved Væggen, og de to knælende Skikkelser forestiller Laurits Lindenov og hans Hustru.

Ud for Pillen mellem de to Kapeller ligger der en mørkeblaa Ligsten over Biskop *Hans Enevoldsen Brochmand* (død 1664) og hans skotske Hustru *Anna Laurance de la Ford* (død 1664).

Under Galleriets vestlige Hvælving er der endnu et lille Kapel,

det Hutfeldske Kapel,

aflukket med en Smedejerns Gitterport. Fra det lille Vindue falder der et ejendommeligt Lys ind i det lille Rum, og paa Bagvæggen ser man et smukt Marmorepitafium over Assessor og Landkommissær *Jesper Hutfeld* (død 1696) og Hustru (død 1712).

Paa Vestvæggen Epitafium over Handelsmand og Overformynder *Jens Lassen* (død 1693) og Hustru *Anna Winther* (død 1713). Mellem Ligstenene, der er opstillet mod Væggen, er der en over Frøken *Hedvig Margrethe Lasson* fra Aakjær (død 1785). Stenen holdes altid smykket med Grønt. Paa Pillerne mellem nordre Sideskib og Midtskibet er der ogsaa en Mindetavle over Frk. Lasson og derover Epitafiet over hendes Oldefar, Assessor *Jens Lasson* (død 1690) og Hustru *Karen Bendixdatter* (død 1669).

Midtskibet (P).

Det er tidligere omtalt, at Midtskibet i den senere Middelader blev betydelig forhøjet, og paa den anden Hvælving fra Korsskæringen forkynder en Indskrift, at »*I det Herrens Aar 1477 er disse Hvælvinger byggede paa Foranstaltning af den ærværdige (Fader) i Christus, Jens Iversen, Biskop i Aarhus*«. Medens Korets Gotik virker saa nogenlunde harmonisk, er det noget andet her, hvor man i højere Grad har været bundet af det gamle, men hvad der bøder paa Arkitekturmanglerne, er det rige og skønne Inventar: Prædikestolen, Epitafierne, Orgelet og Lysekronerne.

Kommer man fra Højkoret, ser man paa første Pille til højre Epitafiet over Borgmester *Rasmus Nielsen* (opsat 1654) og til venstre Epitafiet over Biskop *Jacob Mathiesen*, der var en dygtig og anset Biskop og Fader til den bekendte Professor *Holger Jacobæus*, der fødtes i Aarhus 1650. Paa næste Pillepar ser man til højre Epitafiet over Borger og Købmand *Jens Andersen Müller* (død 1725) og Hustru *Else Olufsdatter* (død 1741) og til venstre Epitafiet over Proviantforvalter og Stiftsskriver *Christen Vegerløf* (opsat 1743).

Omkring den følgende Pille er

Prædikestolen

opført Aar 1588. Den skyldes den højt ansete Billedskærer Mester Mikkel van Grøningen. — Som et Eksempel paa Renæssancens frodige Kunst har den kun faa Sidestykker her i Landet, og det lønner sig at betragte den indgaaende, thi man mærker overalt Renæssancens Aand i Arbejdet: de slanke Kvindeskikkelser rundt om Lydhimlen, den udprægede Paavisning af Perspektiven i enkelte af Fyldningernes Relieffer og det Humør, hvormed Englehovederne forneden er gjorte.

Af de to sidste Epitafier er det paa nordre Pille opsat til Minde om Købmand *Michel Borre* (død 1724) og Hustru *Anna Mogensdatter Blach* (død 1726), medens Epitafiet paa søndre Pille er over Biskop *Erik Grave* (død 1691).

Døbefonten

er af Malm og blev skænket Domkirken i Aaret 1481 af Biskop Jens Iversen Lange. Mesteren for den var den ansete Klokkestøber *Peter Hansen* fra Flensborg. Fonten bæres af de 4 Evangelister, hvis Symboler her er anbragt som deres Hoveder. Det store Messingfad over Fonten bærer Aarstallet 1625 og er skænket Kirken i 1697 af Borgmester Mikkel Mikkelsen Malling og Hustru Margrethe Christensdatter. De skænkede ogsaa i 1696 det Sølvfad, der endnu anvendes ved Daab.

Domkirkens Orgel

blev bygget 1730 af *Lambert Daniel Carstens* fra København. Den pragtfulde Façade er i fortrinlig Barok og bærer foroven til hver Side Frederik den Fjerdes Navnetræk i Spejlmonogram. I 1927—28 blev Orglet, der da havde 44 Registre og 3 Manualer, ombygget og udvidet af *Th. Frobenius & Co.* i København til 83 Registre med 4 Manualer og Pedal. Det indeholder ca. 6000 Piber, hvoraf de største er 32 Fod. Det gamle Sløjfeladesystem, der giver den ædleste Orgeltone, blev bevaret, og Aktionen er dels mekanisk, dels pneumatisk. Den ansete Orgelkender, den tyske Professor Albert Schweitzer, hævder, at Orglets ædle Toner kan maale sig med de bedste i Europa, ja, at det endog nu har en Værdi som det berømte Orgel i Notre Dame Kirken i Paris.

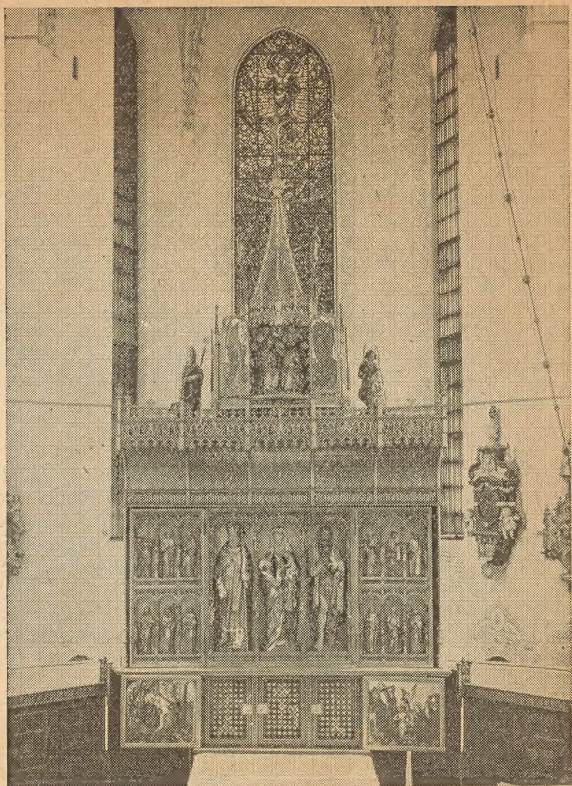
Til højre for Orglet, lige for Vestenden af nordre Sideskib, er

Laurids Ebbesens Kapel (R).

Det skilles fra Kirken ved et lille Gitter med en herlig lille forgyldt *Gitterdør,* der ligesom Jørgen Skeels Dør bærer Caspar Finckes berømte Mærke: Hammer og Nøgle korslagte. I Kapellet hviler *Laurids Ebbesen,* kgl. Majestæts Befalingsmand paa Skanderborg (død 1646) med sine tre Hustruer. *Ellene Gøie, Lisbeth Arenfeldt* og *Sophie Staverskov,* hvilken sidste paa Epitafiet ses ved Siden af Laurids Ebbesen, medens de to andre knæler paa den modsatte Side af den nu indskriftsløse Marmortavle, der indrammes af en Krans af 64 Anevaaben.

Nordre Sideskib (S).

Endnu er Domkirkens nordre Sideskib tilbage, og fra Laurids Ebbesens Kapel gaar vi hen igennem det.

I Nordmuren, ganske tæt ved Kapellet, medførte Undersøgelserne ved Kirkens sidste Istandsættelse, at man midt i en malet Skikkelse fandt ind til et lille Vindue fra Kirkens ældste Tid. Gaar vi derpaa mod Øst, ser vi i første Arkadeaabning en interessant Fremstilling af den hellige Christines Legende. Paa Arkadens Østside ser vi endvidere Jomfru Maria staaende paa Halvmaanen, som to Engle holder. I næste Arkadeaabning ses foroven et Dommedagsbillede og derunder Billeder af den hellige Agnes og — Carolus Magnus, vistnok det eneste Billede, man i en dansk Kirke vil finde af Karl den Store. Mellem de to sidstnævnte smalle Billeder, er der et udekoreret Midtfelt, og man maa derfor antage, at der i denne Arkade har været et Alter, hvis Altertavle som Erstatning for Sidefløje har haft de endnu bevarede to Billeder. I dette Sideskib er adskillige af Stolestadernes Gavle særlig smukke og bærer Aarstallet 1587.

Længere fremme ser man paa Nordvæggens Piller to Kalkmalerier: den hellige Antonius og den hellige Barbara.

Vandringen gennem Kirken er nu forbi, og man kan enten forlade Kirken gennem Vestdøren eller ogsaa vælge Norddøren. I sidste Tilfælde kommer man ud gennem den højst ejendommelige Nordportal, der nu igen har faaet sit oprindelige Udseende.

Gaar man over Gaden og stiller sig ved Nationalbankens Gitter, faar man et helt godt Blik over det mægtige Bygningskompleks, der hedder Aarhus Domkirke og skyldes saa mange Aarhundreders Arbejde.

TH. THRUE · AARHUS